

ПРОФИТАБИЛНОСТА НА МАКЕДОНСКИТЕ БАНКИ ВО ВРЕМЕ НА ФИНАНСИСКА И ДОЛЖНИЧКА КРИЗА

д-р Виолета Мацова
Тања Арсова

Апстракт

Работењето на банката се оценува врз основа на стапката на приносот што ја остваруваат акционерите на вложениот капитал, како и ризикот што тие го преземаат. Врз таа основа се поставени бројни финансиски показатели коишто отсликуваат различни аспекти поврзани со профитабилноста и ризичноста на банката. Овие показатели во основа се пресметуваат користејќи ги информациите содржани во финансиските извештаи.

За разлика од банкарските системи на развиените земји, коишто главниот удар врз профитабилноста, како последица на меѓународната финансиска и економска криза, го почувствуваа во 2008 година, македонските банки бележат одложен тренд на влошена профитабилност, специфичен по многу карактеристики на банкарските системи на земјите од Западниот Балкан .

Целта на овој труд е да се анализира профитабилноста на македонските банки во периодот 2008-2012 година, односно во време кога банкарскиот сектор за првпат ќе ги почувствува ефектите од големата финансиска криза, па сè до 2012, година во којашто владее должничката криза.

Клучни зборови: *профитабилност, финансиска криза, показатели, приходи.*

PROFITABILITY OF MACEDONIAN BANKS IN THE PERIOD OF FINANCIAL AND DEBT CRISIS

Violeta Madzova PhD
Tanja Arsova

Abstract

The banks' operation performance is evaluated through the rate of return that the stockholders get from invested capital, and the risk they take. On that basis are set numerous financial indicators that reflect different aspects related to the profitability and the banks risks. These indicators are calculated basically using the data contained in the financial statements.

Despite the banking systems in developed countries, which basic shock over the profitability was felt in 2008 year, due to the world financial and economic crisis, the Macedonian banks marked postponed trend of worsened profitability, very specific for the banking systems from the West Balkans countries.

The purpose of this paper is to analyze the profitability of Macedonian banks for the period 2008-2012 year, i.e, in the time when the banking sector felt the effects of a major financial crisis first time, until 2012, significant for the euro debt crises .

Keywords: *profitability, financial crisis, indicators, incomes.*

Вовед

Корените на светската финансиска криза се длабоко проткаени во системските проблеми на постојниот меѓународен паричен и финансиски систем. Постојат голем број причини кои доведоа до избувнување на финансиската криза, која подоцна прерасна и во глобална економска криза, преминувајќи од финансискиот во реалниот сектор: непромисленото хипотекарно кредитирање, недостиг на транспарентност и одговорност кај хипотекарното кредитирање, однесувањето на рејтинг агенциите, секјуритизацијата, глобалните неурамнотежености, меѓународните меури, законодавството и одделната регулација, неуспехот во управувањето со ризикот т.е. преголема подготвеност за прифаќање на ризик, банкарскиот систем во сенка и вонбилансното финансирање, прекумерниот леверидж, финансиските иновации и нивната зголемена комплексност, финансиските деривати и други фактори.

Доколку се набљудува влијанието на глобалната криза врз финансискиот сектор на Македонија се става нагласок, пред сè, на

банкарскиот сектор како негов темел, но сепак во последните неколку години пазарот на капитал станал атрактивен како инвестициска можност за домашните, но и за странските инвеститори. За среќа банкарскиот сектор останал стабилен. Како главни причини за отпорноста на македонските банки се наведуваат¹:

- Банките одржале конзервативна структура во работењето, каде што штедните депозити биле главен извор на средствата додека кредитите биле главна ставка во нивното инвестициско портфолио;
- Релативно ниска кредитна пенетрација на македонските банки од БДП (на ниво од над 40 % од БДП). За споредба, кредитната пенетрација во развиените земји е 132% од БДП;
- Релативно висок степен на капитализираност на македонските банки. Коефициентот на адекватност на капиталот во разгледуваниот период е околу 15%, што е скоро за двапати повеќе од бараниот минимум од 8% адекватност на капитал;
- Македонските банки во своите портфолија немале финансиски деривати од меѓународните пазари. Оттаму, тие не биле директно изложени во првиот бран на глобалната финансиска криза, но имаше одредени одложени ефекти врз нивната профитабилност.

Имено, неколкугодишниот тренд на непрекинато подобрување на профитабилноста и ефикасноста за првпат се прекина во 2008 година, проследен со забавена кредитна активност, пораст на нефункционалните пласмани, зголемени оперативни трошоци на банките, што секако ќе доведат до намалување на профитабилноста на банкарскиот сектор.

Мерење на профитабилноста на банките

Анализата на профитабилноста на банките започнува со основниот индикатор за мерење на профитабилноста - стапката на поврат на капиталот ($ROE = EAT/BVE$).² Стапката на поврат на капиталот ја прикажува остварената добивка на единица сопственички капитал и претставува единствен (универзално споредлив) индикатор за мерење на приносот од инвестираниот капитал. За подетална анализа на успешноста на работењето, овој индикатор се дезагрегира на три компоненти, *даночна ефикасност* ($U = EAT/EBT$), *финансиски левериџ* ($LEV = TA/BVE$) и *поврат на активата* ($ROA = EBT/TA$).

1) Петковски, Михаил (2008), Глобалната финансиска криза во 2008 – Причини и последици, Придонес посветен на академик Ксенте Богоев, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје

2) Анализата на работењето на банката се заснова врз моделот на принос на капитал (ROE - Return on equity), којшто уште е познат и како Дипонов систем на финансиска анализа (DuPont model).

ROE = U x LEV x ROA

EAT (Earnings after tax) – добивка по оданочување

EBT (Earnings before taxes) – добивка пред оданочување

TA (Total Assets) – вкупна актива

BVE (Book value of equity) – сопственички капитал

Првата компонента на ROE, даночна ефикасност, ја утврдува успешноста на даночната политика на банките, како и ефектите од промените во даночната легислатива врз работењето на банките. Степенот на финансиски левериџ покажува со колку денари актива располага банката за единица сопственички капитал. Стапката на поврат на активата (ROA) е еден од најчесто применуваните индикатори во финансиската анализа и е мерка за успешност во креирање на приходи, по подмирувањето на сите трошоци од работењето. ROA претставува однос помеѓу остварените приходи и вкупната актива, односно покажува колкави се приходите на единица актива (ROA е адекватен индикатор за споредба на фирми кои работат во ист сектор или за временска и корпоративна анализа на одреден сектор³). Промените кај ROA се најчесто и главниот фактор кој ја детерминира успешноста на работењето на банките, додека преостанатите две компоненти на ROE (U и LEV) се релативно стабилни. Поради тоа, за подетална анализа на детерминантите на профитабилноста на банките, стапката на поврат на активата понатаму се дезагрегира на следниве три компоненти: Банкарски товар ($B = NNIR / TA$), учество на доходната во вкупната актива ($EAR = EA / TA$) и нето каматна маргина ($NIM = (IR - IE) / EA$).

ROA = B + EAR x NIM

NNIR (non interest revenue, net) - нето некаматни приходи

EA (earning assets) – доходна актива

IR (interest revenue) – приходи од камата

IE (interest expense) – расходи од камата

Компонентата банкарски товар е индикатор за успешноста на раководството на банката во контролата на оперативните трошоци. Вобичаено банкарскиот товар има негативна вредност, бидејќи некаматните приходи (приходи од провизии и надоместоци) не се доволни за покривање на некаматните трошоци на работењето. EAR најчесто не игра суштинска улога во промените на ROA, но е добар индикатор за анализа на стратешката ориентација на индивидуалните банки. Нето каматната маргина претставува битен фактор во финансиската анализа, кој ги прикажува нето приходите од прибраните депозити и дадените заеми.

3) ROA не е адекватен индикатор за споредба на различни сектори поради некомпатибилната структура на активата помеѓу секторите.

Нето каматната маргина (NIM) се разложува на следниве компоненти : Поврат на доходна актива ($REA = IR / EA$), трошок на пасивата ($COL = IE / L$) и сооднос помеѓу обврските и доходната актива ($LEA = L / EA$).

$$NIM = REA - COL \times LEA$$

L (liabilities) – обврски

Повратот на доходната актива (REA), кој претставува однос помеѓу каматните приходи и доходната актива, ја дава просечната стапка на принос на позајмените средства. Од друга страна, COL е мерка за просечната цена на позајмените средства. LEA претставува индикатор за интензитетот на инвестиционите активности на банките.

Осврт на профитабилноста на македонските банки во период на финансиска и должничка криза

Во услови на сериозни турбуленции на меѓународните финансиски пазари и големи потреси во банкарските системи на развиените земји, во 2008 година банките продолжија да работат профитабилно. Сепак, неколкугодишниот тренд на непрекинато подобрување на нивната профитабилност и ефикасност во текот на 2008 година беше прекинат. Каматната политика на банките имаше две обележја: прво, зголемување на пасивните каматни стапки, со цел да се задржат постојаните и да се привлечат нови извори на финансирање и второ, забавување на трендот на опаѓање на активните каматни стапки. Во 2008 година, вкупната добивка на банкарскиот систем на Р. Македонија изнесуваше 3.410 милиони денари, што претставува намалување за 240 милиони денари, односно за 6,6% во споредба со 2007 година. Од вкупно осумнаесет банки, шест банки прикажаа загуба, чиешто учество во вкупната актива на банкарскиот систем изнесува 9,4%. За споредба, во 2007 година четири банки остварија загуба, а нивното учество во активата на ниво на банкарскиот систем изнесуваше 2,6%. Намалената добивка кај групата средни банки е главната причина за намалувањето на добивката на ниво на банкарскиот систем. Над 99% од вкупната добивка на ниво на банкарскиот систем е резултат на остварената добивка на групата големи банки. Намалената профитабилност и ефикасност во работењето на банките во најголема мера беше условена од влошената профитабилност и ефикасност на работењето на групите средни и мали банки. Наспроти нив, групата големи банки забележа подобрување на показателите за профитабилноста и ефикасноста. Работењето со загуба на групата мали банки беше прес поради намалениот обем на активности, како и подинамичниот раст на оперативните трошоци, наспроти негативите стапки на раст на вкупните редовни приходи.

Во 2009 година профитабилноста на банките во Република Македонија беше на значително пониско ниво во однос на 2008 година. Вкупната добивка на банкарскиот систем остварена во 2009 година беше преполовена во однос на претходната година и изнесуваше 1.676 милиони денари. Истовремено, бројот на банките коишто прикажаа загуба, порасна од шест на крајот од 2008 година, на седум на крајот од 2009 година, а нивното учество во вкупната актива на банките порасна од 9,4% на 31.12.2008 година, на 9,8% на 31.12.2009 година. Сепак, капитализираноста на банките коишто во 2009 година прикажаа загуба не е доведена во прашање. На 31.12.2009 година, просечната стапка на адекватност на капиталот на овие банки изнесуваше 23,9%, додека на ниво на одделна банка таа се движи во интервал од 14,9% до 90,4%. Како основни причини за намалената профитабилност и ефикасот на банкарскиот систем се идентификуваат: забавениот раст на активностите на банките, влошениот квалитет на нивното кредитно портфолио, како и ограничените можности на банките за намалување на оперативните трошоци. Најизразеното негативно влијание врз профитабилноста на банките произлезе од кредитниот ризик, односно влошениот квалитет на кредитното портфолио. Истовремено оперативните трошоци на банките продолжија на растат, иако со забавена динамика во однос на претходните години. Влошената профитабилност во 2009 година беше карактеристична за сите три групи банки. Единствено групата големи банки ја заврши 2009 година со позитивен финансиски резултат, којшто е помал за 35,2% во однос на минатогодишниот. Групата средни банки прикажа загуба од 355 милиони денари, наспроти позитивниот финансиски резултат од 104 милиони денари остварен во претходната година

Во 2010 година банкарскиот систем на Република Македонија прикажа поголема добивка во споредба со претходната година. Добивката остварена во 2010 година во износ од 2.307 милиони денари е поголема за 631 милион денари, односно за 37,7% во споредба со 2009 година. Истовремено, бројот на банките коишто прикажаа загуба речиси двојно се намали, од седум банки на крајот на 2009 година, на четири банки на крајот на 2010 година, додека учеството на активата на овие банки во вкупната актива на банкарскиот систем забележа намалување за 4,2 процентни поена и на 31.12.2010 година изнесуваше 5,6%. Зголемувањето на профитабилноста на банкарскиот систем не беше карактеристично за целата 2010 година, туку тоа беше резултат на настани коишто се случија во последниот квартал од годината. Имено, во првите три квартали од годината банкарскиот систем оствари пониски износи на добивка во однос на истите периоди од 2009 година. Во последниот квартал од годината,

како резултат на извршените значителни преземања средства врз основа на ненаплатени побарувања (пред сè кај две банки). Зголемената добивка на банкарскиот систем во 2010 година позитивно влијаеше врз основните показатели за профитабилноста на банките.

Зголемената добивка на банкарскиот сектор во најголем дел (78,2%) е резултат на зголемувањето на добивката на групата големи банки.

Како и во претходната година, групите средни и мали банки работат со загуба. На 31.12.2010 година вкупните приходи на банките изнесуваа 15.967 милиони денари и забележаа годишно намалување за 444 милиони денари или за 2,7%. Приходите од нефинансиските друштва и приходите од населението и понатаму имаат најголем удел во формирањето на приходите од камати. Во 2010 година, од аспект на одделните сектори, единствено приходите од камати од населението забележаа намалување.

Во текот на 2011 година одржувањето на стабилна и висока ликвидносна позиција, како и зголемениот кредитен ризик, доведоа до намалување на профитабилноста на банкарскиот систем. Прикажаната добивка на крајот на 2011 година е на значително пониско ниво во однос на изминатите неколку години. Најизразеното негативно влијание врз профитабилноста на банките произлезе од зголемениот кредитен ризик, односно од растот на исправката на вредноста, но и натамошниот раст на оперативните трошоци на банките. Добивката на ниво на банкарскиот систем остварена во 2011 година изнесува 1.183 милиони денари. Нејзиниот износ е преполовен во однос на претходната година, а истовремено, бројот на банките коишто прикажаа загуба се зголеми на шест на крајот од 2011 година (од четири на крајот од 2010 година). Ова придонесе да се зголеми учеството на активата на банките коишто остварија загуба во вкупната актива на банкарскиот систем, од 5,6% (во декември 2010 година), на 12,6% (во декември 2011 година).

Прикажаната добивка на македонскиот банкарски систем на крајот од 2012 година достигна 1.461 милион денари и на годишна основа се зголеми за 278 милиони денари (23,5%), со што се прекина трендот на намалување на профитабилноста на банките карактеристичен до 2011 година. Учеството на банките коишто остварија позитивен финансиски резултат во вкупната актива на банкарскиот систем се зголеми и достигна 92%, наспроти 87,4% во 2011 година. Како основни фактори за зголемената профитабилност се порастот на нето каматниот приход и останатите редовни приходи на банките коишто, и покрај продолжувањето на трендот на пораст на нето-исправката на вредноста поради влошување на кредитното портфолио на банките, придонесоа за зголемување на добивката.

Воедно, во 2012 година е забележано и подобрување на оперативната ефикасност на банките. Најголем придонес кон подобрувањето на профитабилноста на банкарскиот систем на крајот од 2012 година имаше основниот приход од банкарското работење, односно нето каматниот приход којшто беше поголем за 969 милиони денари (9,3%) во споредба со 2011 година. Порастот на нето каматниот приход во најголем дел се должи на зголемувањето на каматните приходи на банките коишто се зголемија за 582 милиона денари или за 3%. Годишниот пораст на каматните приходи се должи на кредитниот раст на банките кон нефинансискиот сектор и на приходите врз основа на вложувања во благajнички записи и хартии од вредност издадени од централната власт.

Тренд на профитабилноста на македонските банки (показатели на профитабилноста за периодот 2008-2012 година)

За анализата што се прави во рамките на овој труд се земени во обработка повеќе показатели и тоа просечен апсолутен износ на добивката што ја остварува македонскиот банкарски сектор, Стапка на поврат на оросечна актива (ROAA), стапка на поврат на просечен капитал (ROAE), односот на нето каматниот приход и просечната актива, како и индикаторот за ефикасноста на банкарскиот сектор мерен преку односот на просечниот износ на оперативните трошоци и вкупните редовни трошоци на банките за периодот 2008 – 2012 година (табела 1).⁴

Табела 1. Показатели на профитабилноста и ефикасноста на банките на РМ за 2008-2012 година

Показатели	2008	2009	2010	2011	2012
Добивка (просечен апсолутен износ)	3.410 милиони денари	1.676 милиони денари	2.307 милиони денари	1.183 милиони денари	1.461 милиони денари
Стапка на поврат на просечната актива (ROAA)	1,4%	0,6 %	0,8%	0,4%	0,4%
Стапка на поврат на просечниот капитал (ROAE)	12,5%	5,6%	7,3%	3,4%	3,8%
Нето каматен приход/ просечна актива	3,8%	3,5%	3,6%	3,3%	3,3%

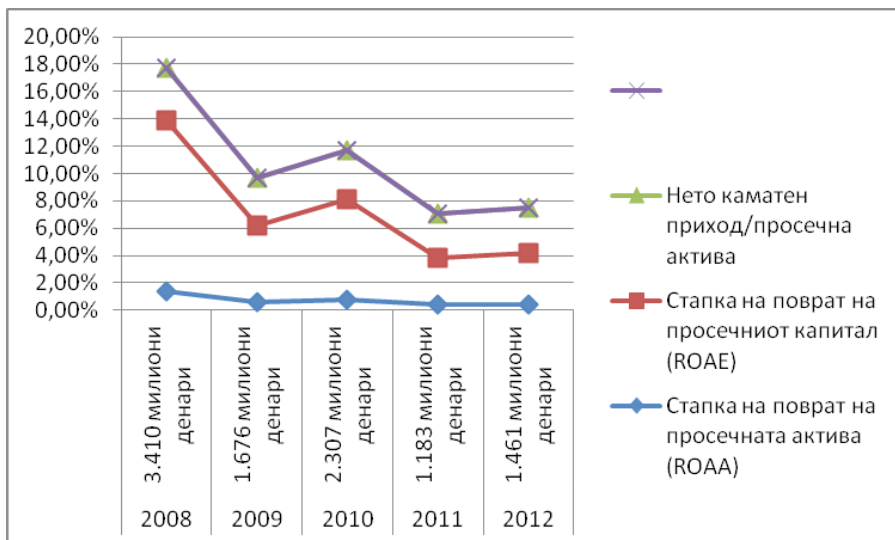
4) Креирано од авторите врз основа на податоците од годишните извештаи на НБРМ за банкарскиот систем на РМ за периодот 2008-2012 година

Оперативни трошоци/ вкупни редовни приходи	62,2%	70,1%	66,4%	67,8%	63,2%
---	-------	-------	-------	-------	-------

Извор: НБРМ

Анализирајќи ги двата основни показатели на профитабилноста поврат на просечен капитал (РОАЕ) и поврат на просечна актива (РОАА), како и показателот нето каматен приход во однос на просечната актива би можело да се констатира надолен пад на нивните вредности, за да се почувствува извесно подобрување на овие показатели во 2010 и 2012 година (графикон 1).⁵

Графикон 1. Показатели на профитабилноста на банките 2008-2012 г.

Извор: НБРМ

Конкретно, двата показателя - поврат на капитал и поврат на актива бележат скоро паралелен тренд на движење во разгледуваниот период, односно во 2008 година за првпат се прекинува неколкугодишниот раст на овие показатели до 2007 година. Намалената добивка и забавениот раст на активностите на банките придонесе за намалување на показателите

5) Креирано од авторите врз основа на податоците од годишните извештаи на НБРМ за банкарскиот систем на РМ за периодот 2008-2012 година

за профитабилноста на ниво на банкарскиот сектор, така што за 2008 година стапката на поврат на активата (ROAA) забележа намалување за 0,4 процентни поени, а стапката на повратот на капиталот (ROAE), за 2,7 процентни поени.

Сепак ваквото намалување на профитабилноста продолжи со надолната насока во многу драматични размери во 2009 година кога просечната добивка остварена во банкарскиот сектор двојно се намали, а повеќе од двојно се намалија стапките на поврат на капитал и актива. Иако во 2010 година економскиот сектор закрепнува од последиците на економската криза и тоа се рефлектира преку подобрување на показателите на профитабилност во македонското банкарство, тие ни оддалеку не ги достигнуваат нивоата од 2008 година, за да во 2011 година поради ефектите на должничката криза во Европа повторно доаѓа до влошување на профитабилноста, што значи скоро тројно намалување на просечната добивка, како и трикратно намалување на стапката на поврат на капитал и на актива споредени со истите показатели оставарени во банкарскиот сектор за 2008 година. Иако во 2012 година се чувствува благо закрепнување, подобрувањето на показателите е толку незначително што ни говори дека сè уште банкарскиот сектор е подложен на негативното влијание на должничката криза.

Заклучок

Трендот на профитабилноста на банкарскиот систем на Република Македонија за периодот 2008-2012 година е идентичен со оној карактеристичен за банкарските системи на земјите од опкружувањето и останатите брзорастечки економии од Европа. За разлика од банкарските системи на развиените земји, коишто главниот удар врз профитабилноста, како последица на меѓународната економска криза, го почувствуваа во 2008 година, банкарските системи на овие земји се соочија со влошена профитабилност една година подоцна. Наспроти нагорниот тренд на стапката на поврат на банкарските системи во развиените земји, во 2009 година банкарскиот систем во Република Македонија забележа намалување, па и негативни вредности на основните показатели на профитабилноста кај одредени нсредни и мали банки. Основната причина за ваквиот тренд на профитабилноста на македонскиот банкарски сектор е „временското задоцнување,, на негативните ефекти од глобалната економска криза, а потоа и од европската должничка криза која во Македонија се пренесе преку индиректните канали на трансмисија, пред се преку негативните ефекти врз реалниот сектор.

Литература

- Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија на Република Македонија во 2008 година <http://www.nbrm.mk>
- Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија на Република Македонија во 2009 година <http://www.nbrm.mk>
- Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија на Република Македонија во 2010 година <http://www.nbrm.mk>
- Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија на Република Македонија во 2011 година <http://www.nbrm.mk>
- Извештај за банкарскиот систем и банкарската супервизија на Република Македонија во 2012 година <http://www.nbrm.mk>
- Петковски, Михаил (2008), Глобалната финансиска криза во 2008 – Причини и последици, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје
- http://www.cea.org.mk/documents/studii/Efikasnosta_na_bankarskiot_sektor.pdf